

ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН ЖАРАЁНЛАР

Очилов Абдурахмон Хабибуллаевич

(Чирчиқ давлат педагогика университети тадқиқотчиси)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7139049>

Аннотация: Инновацион жараёнлар нафақат инновациянинг ички, объектив мантиғини, балки унинг атроф-муҳит билан ўзаро таъсири мантиғини ҳам ифодалайди. Мақолада инновациянинг ижтимоий мақсади одамларнинг талаби ва манфаатларини янги воситалар билан қондиришдан иборат эканлигини эътироф этган ҳолда, таълимда инновацион жараёнлар ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: инновация, инновацион жараён, мантиқ, атроф-муҳит, параметр, динамика.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ўз нутқида, “Халқимиз дунёқарашда инновация муҳитини яратиш энг муҳим вазифамиздир. Инновация бўлмас экан, ҳеч бир соҳада рақобат, ривожланиш бўлмайди. Бу соҳадаги ўзгаришларни халқимизга кенг тарғиб қилмасак, одамларда кўникма пайдо қилмасак, бугунги давр шиддати, фан-техниканинг мислсиз ютуқлари билан ҳамқадам бўлолмаймиз”, деб таъкидлайди [1].

Ушбу фаолиятни замон талаблари даражасида ривожлантириш, барча соҳаларда қўлланиладиган ва инновацияларни яратилишига сабаб бўладиган ихтиролар ва кашфиётлар илмий-техник тараққиётнинг асоси бўлиб хизмат қилади. Ихтиролар амалий қўлланилишидан сўнг инновацияларга айланади. Улар жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларининг фаол бўғини ҳисобланади.

“Инновация” тушунчаси деярли барча соҳаларда қўлланилади. Иқтисодий ривожланиш инновацияларни жорий этиш орқали амалга оширилаётганига қарамай, ушбу жараён секинлик билан кечмоқда. Инновацион жараёнлар тараққиёт шарти бўлиб, инновациялар ишлаб чиқаришнинг етакчи омили ҳисобланади.

Адабиётларда “инновация” тушунчасининг турли хил таърифлари мавжуд бўлиб, улар кўпинча “янгилик” тушунчаси билан чалкаштириб тавсифланади. Шунинг учун уларнинг ўзига хос фарқларига эътибор қаратиш лозим.

Инновацион жараён ўзининг ички мантиғи ва йўналишига эга бўлиб, у ўз навбатида, инновация ғоясидан амалий фойдаланишгача бўлган жойлашиш мантиғи, шунингдек, инновацион жараён иштирокчилари ўртасидаги муносабатлар мантиғи билан белгиланади.

Инновацион жараён ўз-ўзини кўпайтириш механизмлари мавжудлиги сабабли маълум бир барқарорликка эга. Ушбу механизмларнинг турли тўпламлари ва уларнинг бирлашмаси инновацион жараёнларнинг хилма-хиллигини ва уларнинг ҳар бирининг индивидуал кўринишини белгилайди.

Инновация концепциясини изчилликни тавсифлаш орқали ишлаб чиққан муаллифлар (Н.И.Лапин, А.И.Пригожин, Б.В.Сазонов, В.С.Толстой инновацион жараёнларнинг бутун хилма-хиллигини иккита энг муҳим шаклга қисқартирдилар:

1) Инновацияни оддий кўпайтириш.

Бу инновация фақат ишлаб чиқариш биринчи ўзлаштирилган ташкилотда яратилиши билан тавсифланади. Ушбу цикл қуйидаги босқичларни ўз ичига олади: янгиликни жорий этиш учун зарур шарт-шароитларни шакллантириш - унга бўлган эҳтиёж, илмий кашфиёт, инновациянинг ўзини яратиш, шу жумладан унинг биринчи ўзлаштирилиши, инновацияларни фойдаланувчилар орасида тарқатиш, инновациялардан фойдаланиш ва истеъмол қилиш ;

2) Инновацияни кўпайтиришни кенгайтириш

Бу инновацияларни жорий этиш жараёни кўплаб ташкилотларга тааллуқли эканлиги билан тавсифланади. Ушбу циклда янгилик яратилганда ва уни фойдаланувчилар ўртасида тарқатилганда, янги босқичлар қўшилади:

-инновацион ишлаб чиқариш методлари ва ундан фойдаланиш шакллари тарқатиш;

- ушбу янгиликка бўлган эҳтиёжни қондиришни таъминлайдиган инновацияни кенг ишлаб чиқариш.

Инновацион жараёнлар нафақат инновациянинг ички, объектив мантиғини, балки унинг атроф-муҳит билан ўзаро таъсири мантиғини ҳам ифодалайди. Шу нуқтаи назардан, инновация унинг атроф-муҳитга таъсирини ва атроф-муҳитнинг инновацияга тескари таъсирини ифодаловчи параметрларнинг динамик муносабати билан тавсифланади. Вақт ўтиши билан бу хусусиятлар динамикаси инновацияларнинг ҳаётий циклини ташкил этади: бошланиш, тез ўсиш, етуклик, тўйинганлик, тугатиш ёки инқироз.

Шундай қилиб, инновация ички мантиқ (инновацион жараённинг ўзи) ва атроф-муҳит билан ташқи ўзаро таъсири (инновацион жараённинг ҳаётий цикли) билан тавсифланадиган динамик тизимдир. Инновацион

жараёнининг тузилмаси янгиликнинг бир босқичдан бошқасига ўтишига қараб ўзгаради.

Инновациянинг динамик хусусиятларидан барча якуний натижалар - тўлиқлик ва самарадорлик ҳам боғлиқ бўлиб, бу ўз навбатида инновацион жараённинг барча босқичлари қанчалик муваффақиятли ўтишини белгилайди. Бу ерда муҳими оддий ишлаб чиқаришдан кенгайтирилганига ўтиш ҳисобланади. Амалда, бу ўтиш кўп ҳолларда амалга оширилмайди, бу эса, ўз навбатида, тегишли инновацияларнинг тўлиқ эмаслигига ва кўплаб инновацион муаммоларнинг мавжудлигига олиб келади.

Инновациянинг самарадорлиги, тўлиқликдан фарқли равишда (уларнинг аниқ муносабатларига қарамай) инновациянинг аллақачон амалга оширилган потенциалнинг инновацион жараён амалга ошириладиган тизимнинг турли параметрларига таъсирини ўз ичига олади.

Таълим соҳасида “янги” атамасини талқин қилишнинг турличалиги туфайли ҳозирги кунга қадар педагогик адабиётларда ва инновацион таълим муҳитида “таълим инновацияси” тушунчасининг умумий қабул қилинган талқини мавжуд эмас.

Кўплаб олимлар (Н.Р.Юсуфбекованинг таълим соҳасидаги ҳар қандай инновациялар таркибида учта блок бўйича белгиланган тадқиқотларига ўхшаш) таълим инновацияси ҳақида кенгроқ тушунча берадилар, уни янги нарсаларни яратиш, ўзлаштириш, фойдаланиш ва тарқатиш жараёни сифатида тушунадилар. Ушбу масала билан шуғулланадиган баъзи тадқиқотчилар таълим инновациясига янада қатъийроқ таъриф берадилар, бу билан фақат янги нарсаларни яратиш фаолиятини тушунадилар. Янгини ўзлаштириш, фойдаланиш, тарқатиш жараёнлари улар томонидан ҳақиқий инновацион деб ҳисобланмайди.

Ҳар қандай инновацион жараённи, энг аввало, маълум бир янгиликни яратиш, тарқатиш ва ундан фойдаланишнинг мураккаб, мақсадли жараёни сифатида кўриб чиқилиши керак. Натижада, ҳар қандай инновациянинг ижтимоий мақсади одамларнинг талаби ва манфаатларини янги воситалар билан қондиришдан иборат бўлиб қолади. Бу эса, ўз навбатида, тизимда ва унинг самарадорлиги, барқарорлиги ва ҳаётийлигини таъминлашда муайян сифат ўзгаришларига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев нутқидан 2.12.2017 йил. <http://uza.uz/uz/politics/shavkat-mirziyoyev-xalqimiz-dunyoqarashida-innovatsiyamuhit-02-12-2017>.

2. Gimush R. I., Matmurodov F. M. Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'l. – T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008. – B.
3. Гаибназарова З.Т. Модернизация: управление инновациями и управленческие инновации. XIX Международная конференция “История управленческой мысли и бизнеса. Управленческий труд и роли менеджеров: прошлое, настоящее, будущее”, МГУ имени М.В.Ломоносова, Россия, Москва. 21-22 сентября 2018. С. 79-88.
4. Райзберг Б.А. Государственное управление инновационными процессами. Экономист. -М, 2008. 35 стр
5. Химматалиев, Д. О., & Зокирова, Д. Н. (2022). НАЗАРИЙ ЭЛЕКТРОТЕХНИКА ФАНИНИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ТАРКИБИ АСОСИДА РЕЖАЛАШТИРИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ. Eurasian Journal of Academic Research, 2(3), 630-638.
6. Umarjonovna, D. D., & Olimjon o'g'li, O. S. (2022). O'QUV MAQSADLARI IERARXIYASI TARTIBIDAGI DARSNING TA'LIM SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.
7. Отамирзаев, О. У., Зокирова, Д. Н., & Вахобова, С. К. (2015). Проект занятий, основанных на принципах педагогической технологии. Science Time, (12 (24)), 606-610.
8. Отамирзаев, С. О. У., & Джураева, Д. У. (2022). АНАЛИЗ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО ХИМИИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(7), 760-765.
9. Otamirzaev, O. U., & Zokirova, D. N. M. (2017). Mustaqil o'rganishga undovchi ta'lim berish usullari va ularning samaradorligi. Міжнародний науковий журнал Інтернаука, (1 (1)), 50-52.
10. ATAMIRZAEVA, S., & JURAEVA, D. INTERFAOL IN THE ORGANIZATION OF THE SCIENCE OF ECOLOGY USING METHODS. ЭКОНОМИКА, 55-57.
11. Usubovich, O. O., & Nematillaevna, Z. D. (2022). Problems Arising From the Use of the Case-Study Method and Methods of Their Prevention. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY, 3(6), 5-10.

